מסילת ישרים — בבאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם

בְּבֵאוּר מַפְסִידֵי הַזְּהִירוּת וְהַהַרְחָקָה מֵהֶם הַנֵּה מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת וּמַרְחִיקֶיהָ הֵם שְׁלֹשָׁה.

הָאֶחָד הוּא הַטִּפּוּל וְהַטִּרְדָּה הָעוֹלָמִית, הַשֵּׁנִי, הַשְּׂחוֹק וְהַלָּצוֹן, הַשְּׁלִישִׁי הַחֶבְרָה הָרָעָה. וּנְדַבֵּר בָּהֶם אֶחָד לְאֶחָד.

הִנֵּה הַטִּפּוּל וְהַטִּרְדָּה כְּבָר דִּבַּרְנוּ מֵהֶם לְמַעְלָה, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם טָרוּד בְּעִנְיְנֵי עוֹלָמוֹ, הִנֵּה מַחְשְׁבוֹתָיו אֲסוּרוֹת בְּזִיקֵי הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לָתֵת לֵב אֶל הַמַּעֲשֶׂה.

וְהַחָכְמִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, בִּרְאוֹתָם זֶה אָמְרוּ (אבות פ"ד): הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

כִּי הִנֵּה הָעֵסֶק מֻכְרָח הוּא לָאָדָם לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתוֹ, אַךְ רִבּוּי הָעֵסֶק אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּהְיֶה כָּל כָּךְ גָּדוֹל עַד שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לוֹ מָקוֹם אֶל עֲבוֹדָתוֹ, עַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה.

וּכְבָר זָכַרְנוּ שֶׁהִיא הַמִּצְטָרֶכֶת יוֹתֵר לָאָדָם לְשֵׁיגִיעַ אֶל הַזְּהִירוּת, וּכְמַאֲמַר רַבִּי פִּינְחָס: תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת, וְזוֹלָתָהּ לֹא יַגִּיעַ אֵלָיו כְּלָל, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פרק ב): וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.

וְזֶה, כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁבָּרָא הַיֵּצֶר הָרַע בָּאָדָם, הוּא שֶׁבָּרָא הַתּוֹרָה תַּבְלִין לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ל): בָּרָאתִי יֵצֶר הָרַע בָּרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין.

וְהִנֵּה פָּשׁוּט הוּא, שֶׁאִם הַבּוֹרֵא לֹא בָּרָא לְמַכָּה זוֹ אֶלָּא רְפוּאָה זוֹ, אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים שֶׁיֵּרָפֵא הָאָדָם מִזֹּאת הַמַּכָּה בִּלְתִּי זֹאת הָרְפוּאָה, וּמִי שֶׁיַּחְשֹׁב לְהִנָּצֵל זוּלָתָהּ, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וְיִרְאֶה טָעוּתוֹ לְבַסּוֹף כְּשֶׁיָּמוּת בְּחֶטְאוֹ.

כִּי הִנֵּה הַיֵּצֶר הָרַע בֶּאֱמֶת חָזָק הוּא בָּאָדָם מְאֹד, וּמִבְּלִי יְדִיעָתוֹ שֶׁל הָאָדָם הוֹלֵךְ הוּא וּמִתְגַּבֵּר בּוֹ וְשׁוֹלֵט עָלָיו. וְאִם יַעֲשֶׂה כָּל הַתַּחְבּוּלוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא יִקַּח הָרְפוּאָה שֶׁנִּבְרְאָה לוֹ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, לֹא יֵדַע וְלֹא יַרְגִּישׁ בְּתִגְבֹּרֶת חָלְיוֹ אֶלָּא כְּשֶׁיָּמוּת בְּחֶטְאוֹ וְתֹאבַד נִשְׁמָתוֹ.

הָא, לְמָה זֶּה דּוֹמֶה. לְחוֹלֶה שֶׁדָּרַשׁ בָּרוֹפְאִים וְהִכִּירוּ חָלְיוֹ וְאָמְרוּ לוֹ שֶׁיִּקַּח סַם זֶה. וְהוּא, מִבִּלְתִּי שֶׁתִּקְדֵּם לוֹ יְדִיעָה בְּמִלֹּאכֶת הָרְפוּאָה, יַנִּיחַ הַסַּם הַהוּא וְיִקַּח מָה שֶׁיַּעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ מִן הַסַּמִּים, הֲלֹא יָמוּת הַחוֹלֶה הַהוּא וַדַּאי.

כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי אֵין מִי שֶׁמַּכִּיר בְּחֹלִי הַיֵּצֶר הָרַע וּבְכֹחוֹ הַמִּטְבָּע בּוֹ אֶלָּא בּוֹרְאוֹ שֶׁבָּרָאוֹ, וְהוּא הִזְהִירָנוּ שֶׁהָרְפוּאָה לוֹ הִיא הַתּוֹרָה. מִי אֵפוֹא יַנִּיחָהּ וְיִקַּח מָה שֶׁיִּקַּח זוּלָתָהּ וְיִחְיֶה, וַדַּאי שֶׁחֹשֶׁךְ הַחָמְרִיּוּת יֵלֵךְ וְיִגְבַּר עָלָיו מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה וְהוּא לֹא יָבִין עַד שֶׁיִּמְצָא שָׁקוּעַ בָּרָעָה וְרָחוֹק מִן הָאֱמֶת הֶרְחֵק גָּדוֹל שֶׁאַפִלּוּ הִרְהוּרֵי דְּבָרִים לֹא יַעֲלוּ עַל לִבּוֹ לְבַקֵּשׁ הָאֱמֶת.

אַךְ אִם הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּרְאוֹתוֹ דְּרָכֶיהָ, צִוּוּיֶהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ, הִנֵּה סוֹף סוֹף מֵאֲלָיו יִתְחַדֵּשׁ בּוֹ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁיְּבִיאֵהוּ אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פתיחתא דאיכה רבתי): הַלְוַאי, אוֹתִי עָזְבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמָרוּ, שֶׁהַמָּאוֹר שֶׁבָּהּ מַחֲזִירָן לַמּוּטָב.

וְהִנֵּה בִּכְלַל זֶה גַּם כֵּן קְבִיעוּת הָעִתִּים אֶל חֶשְׁבּוֹן הַמַּעֲשֶׂה וְתִקּוּנוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה.

וּמִלְּבַד כָּל זֶה מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר לוֹ פְּנַאי מֵעֲסָקָיו, אִם חָכָם הוּא וַדַּאי שֶׁלֹּא יְאַבְּדֵהוּ, אֶלָּא יֹאחַז בּוֹ מְיֻּד וְלֹא יַרְפֶּה, לַעֲסֹק בּוֹ בְּעֵסֶק נַפְשׁוֹ וְתִקּוּן עֲבוֹדָתוֹ.

וְזֶה הַמַּפְסִיד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר כְּלָלִי, הִנֵּה הוּא הַיּוֹתֵר קַל לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהִמָּלֵט שֶׁיִּמָּלֵט מִמֶּנּוּ.

אַךְ הַשֵּׁנִי, הִנֵּה הוּא קָשֶׁה מְאֹד, וְהוּא הַשְּׂחוֹק וְהַלָּצוֹן, כִּי מִי שֶׁטּוֹבֵעַ בָּם, הוּא כְּמִי שֶׁטּוֹבֵעַ בַּיָּם הַגָּדוֹל שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לְהִמָּלֵט מִמֶּנּוּ. כִּי הִנֵּה הַשְּׂחוֹק הוּא מְאַבֵּד אֶת לֵב הָאָדָם, שֶׁכְּבָר אֵין הַטַּעַם וְהַדֵּעָה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ, וַהֲרֵי הוּא כִּשְׁכּוֹר אוֹ שׁוֹטֶה אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לָתֵת לָהֶם עֵרְמָה אוֹ לְהַנְהִיגָם, כִּי אֵינָם מְקַבְּלִים הַנְהָגָה.

וְהוּא מָה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (קהלת ב): לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עוֹשָׂה. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (אבות פרק ג): שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִים אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁחֲמוּרָה הִיא הָעֶרְוָה אֵצֶל כָּל בֶּן דַּעַת וְלִבּוֹ יָרֵא מִקֹּרֶב אֱלֹהָיו מִכֹּחַ הַצִּיּוּר שֶׁכְּבָר נִצְטַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ מֵאֲמִיתַּת גֹּדֶל פִּשְׁעָהּ וְרֹב עָנְשָׁהּ, הִנֵּה הַשְּׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַמְשִׁיכִים אוֹתוֹ מְעַט מְעַט וּמַקְרִיבִים אוֹתוֹ הָלוֹךְ וְקָרֵב שֶׁתִּהְיֶה הַיְרָאָה סָרָה מֵעָלָיו מְעַט מְעַט מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ אֶל הֶעָוֹן עַצְמוֹ וְיַעֲשֵׂהוּ.

וְכָל כָּךְ לָמָּה, לְפִי, שֶׁכְּמוֹ שֶׁכָּל מְצִיאוּת הַזְּהִירוּת תָּלוּי בְּשִׁימַת הַלֵּב עַל הַדָּבָר, כֵּן כָּל עַצְמוֹ שֶׁל הַשְּׂחוֹק אֵינוֹ אֶלָּא מֵסִיר הַלֵּב מִן הַמַּחֲשָׁבוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהָעִיוּנִיּוֹת, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ הִרְהוּרֵי הַיִּרְאָה בְּלִבּוֹ כְּלָל.

וְתִרְאֶה קֹשִׁי הַלָּצוֹן וְהַשְׂחָתָתוֹ הָרַבָּה, כִּי כְּמוֹ הַמָּגֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן אֲשֶׁר יַשְׁמִיט וְיַפִּיל מֵעָלָיו הַחִצִּים וּמַשְׁלִיכָם לָאָרֶץ וְלֹא יַנִּיחַ אוֹתָם שֶׁיַּגִּיעוּ אֶל גּוּף הָאָדָם כֵּן הַלָּצוֹן מִפְּנֵי הַתּוֹכָחָה וְהַמַּרְדּוּת, כִּי בְּלֵיצָנוּת אֶחָד וּבְשְׂחוֹק קָטָן יַפִּיל הָאָדָם מֵעָלָיו רִבּוּי גָּדוֹל מִן הַהִתְעוֹרְרוּת וְהַהִתְפַּעֲלוּת מָה שֶּׁהַלֵּב מִתְעוֹרֵר וּמִתְפַּעֵל בְּעַצְמוֹ מִדֵּי רְאוֹתוֹ אוֹ שָׁמְעוֹ עִנְיָנִים שֶׁיְּעִירוּהוּ אֶל הַחֶשְׁבּוֹן וְהַפִּשְׁפּוּשׁ בַּמַּעֲשִׂים.

וּבְכֹחַ הַלֵּיצָנוּת יַפִּיל הַכֹּל לָאָרֶץ וְלֹא יַעֲשֶׂה בּוֹ רֹשֶׁם כְּלָל. וְלֹא מִפְּנֵי חָלְשַׁת הָעִנְיָנִים וְלֹא מִפְּנֵי חֶסְרוֹן הֲבָנַת הַלֵּב, אֶלָּא מִפְּנֵי כֹּחַ הַלָּצוֹן הַהוֹרֵס כָּל עִנְיְנֵי הַמּוּסָר וְהַיִּרְאָה.

וְהִנֵּה הַנָּבִיא יְשַׁעְיָה הָיָה צוֹוֵחַ עַל וֶה כִּכְרוּכְיָא, כִּי הָיָה רוֹאֶה שֶׁוֶּה הָיָה מָה שֶׁלֹּא הָיָה מַנִּיחַ מָקוֹם לְתוֹכְחוֹתָיו שֶׁיַּעֲשׂוּ רֹשֶׁם וְהָיָה מְאַבֵּד תִּקְוָתָם שֶׁל הַחוֹטְאִים, וְהוּא מָה שֶׁאָמַר (ישעיה כח): וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם.

וּכְבָר גָּזְרוּ אֹמֶר חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יח): שֶׁהַלֵּץ מֵבִיא הַיִּסּוּרִין עָלָיו, וְהוּא מָה שֶׁהַכָּתוּב עַצְמוֹ מְבָאֵר בְּפֵרוּשׁ (משלי יט): נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, כִּי וֶה הוּא דָּבָר שֶׁהַדִּין נוֹתֵן אוֹתוֹ, כִּי מִי שֶׁמִּתְפַּעֵל מִן הַהִתְבּוֹנְנוּת וּמִן הַלִּמּוּדִים, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּיַסֵּר בְּגוּפוֹ, כִּי כְּבָר יָשׁוּב מֵחַטֹּאתָיו בְּלִי וֶה מִכֹּחַ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה שֶׁיְּוַלְּדוּ בִּלְבָבוֹ עַל יְדֵי מָה שֶׁיִּקְרָא אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מִן הַמּוּסָרִים וְהַתּוֹכָחוֹת.

אַךְ הַלֵּצִים שֶׁאֵינָם מִתְפַּעֲלִים מִן הַתּוֹכָחוֹת מִפְּנֵי כֹּחַ לֵיצָנוּתָם, אֵין לָהֶם תִּקּוּן אֶלָּא הַשָּׂפָטִים, שֶׁאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה כֹּחַ בְּלֵיצָנוּתָם לְדָחוֹתָם מֵעֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִדְחוּ הַמּוּסָרִים.

וְהִנֵּה כְּפִי חֹמֶר הַחֵטְא וְתוֹלְדוֹתָיו, הֶחְמִיר הַשּׁוֹפֵט הָאֱמִתִּי בְּעָנְשׁוֹ וְהוּא מָה שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יח): קָשֶׁה הַלֵּיצָנוּת שֶׁתְּחִלָּתוֹ יִסּוּרִין וְסוֹפוֹ כְּלָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'.

וְהַמַּפְסִיד הַשְּׁלִישִׁי הוּא הַחֶבְרָה, דְּהַיְנוּ, חֶבְרַת הַטִּפְּשִׁים וְהַחוֹטְאִים, וְהוּא מָה שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי יג): וְרוֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ. כִּי הִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים פְּעָמִים רַבּוֹת אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁנִּתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם חוֹבַת הָעֲבוֹדָה וְהַזְּהִירוּת בָּהּ, יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה אוֹ יַעֲבֹר עַל אֵיזֶה דְּבָרִים מִמֶּנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלָּעֲגוּ עָלָיו חֲבֵרָיו אוֹ כְּדֵי לְהִתְעָרֵב עִמָּהֶם.

וְהוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה מַזְהִיר וְאוֹמֵר (שם כד): וְעִם שׂוֹנְאִים אַל תִּתְעָרָב. כִּי אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם (כתובות יז): לְעוֹלָם תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת, אַף אַתָּה אֱמֹר לוֹ, בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים, בִּבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי אָדָם, אַךְ לֹא בִּבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי בְּהֵמָה. וּשְׁלֹמֹה מַזְהִיר עוֹד (משלי יד): לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ אָמַר (תהלים א): אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ וְגוֹ', וּכְבָר פֵּרְשׁוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע"ז יח): אִם הָלַךְ, סוֹפוֹ לַעֲמֹד. וְאִם עָמַד, סוֹפוֹ לֵישֵׁב. וְאוֹמֵר (תהלים כו): לֹא יָשַׁבְתִּי עִם מְתֵי שָׁוְא וְגוֹ' שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְגוֹ'.

אֵין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְהִטָּהֵר וּלְנַקּוֹת עַצְמוֹ, וְלִמְנֹעַ רַגְלָיו מִדֶּרְכֵי הֶהָמוֹן הַשְּׁקוּעִים בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, וְיָשִׁיב רַגְלָיו אֶל חַצְרוֹת ה' וְאֶל מִשְׁכְּנֹתָיו. הוּא שֶׁדָּוִד עַצְמוֹ מְסַיֵּם וְאוֹמֵר (שם): אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וַאֲסֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ ה'.

וְאִם יֵאָרַע לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בְּחֶבְרַת מִי שֶׁיִּלְעַג עָלָיו, לֹא יָשִׁית לִבּוֹ אֶל הַלַּעַג הַהוּא, אַדְרַבָּא, יִלְעַג עַל מַלְעִיגָיו וְיִבְוֹז, וַיַּחֲשֹׁב בְּדַעְתּוֹ כִּי לוּלֵי הָיָה לוֹ לְהַרְוִיחַ מָמוֹן הַרְבֵּה, הֶהָיָה מַנִּיחַ מָה שֶּׁהָיָה צָרִיךְ לָזֶה מִפְּנֵי חֲבֵרָיו שֶׁלֹּא יִלְעֲגוּ?! כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְאַבֵּד נִשְׁמָתוֹ מִפְּנֵי לַעַג.

וְעַל דֶּרֶךְ וֶה הַזְּהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ה, כ): הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְכוּ' לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְדָוִד אָמַר (תהלים קיט): וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ.

שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרֹב הַמְּלָכִים עִסְקָם וְדִבּוּרָם בְּדִבְרֵי גְּדוֹלוֹת וַהֲנָאוֹת, וְדָוִד שֶׁהָיָה גַּם כֵּן מֶלֶךְ, לִכְאוֹרָה תִּהְיֶה לוֹ לְחֶרְפָּה אִם בִּהְיוֹתוֹ בְּחֶבְרָתָם יִהְיֶה הוּא מְדַבֵּר בְּדִבְרֵי מוּסָר וְתוֹרָה, תַּחַת סַפְּרוֹ מִן הַגְּדוֹלוֹת וּמִתַּעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם כְּמוֹהֶם, הִנֵּה לֹא הָיָה חָשׁ לָזֶה כְּלָל וְלֹא הָיָה לִבּוֹ נִפְתֶּה בַּהֲבָלִים הָאֵלֶּה אַחֲרֵי שֶׁכְּבָר הִשִּׂיג הָאֱמֶת, אֶלָּא מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר: וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ. וּיְשַׁעְיָה כְּמוֹ כֵן אָמַר (ישעיה נ): עַל כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי לֹא אֵבוֹשׁ.